

I. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В. І. Попик

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Стрімке зростання впродовж останніх двох десятиліть суспільного інтересу до історико-біографічної літератури стало прикметною, знаковою рисою життя. Воно є відображенням як загального піднесення національної патріотичної свідомості в найширших верствах населення, так і нових духовних і інтелектуальних процесів, що відбуваються в середовищі наукової, освітянської, творчої, а також політичної та ділової еліти України.

Звернення до діянь наших далеких попередників, незаслужено забутих і замовчуваних раніше імен, до життєвого і творчого шляху видатних співвітчизників, історії їх ідейних шукань, здобутків і трагічних помилок, громадянського подвижництва і політичної боротьби, перемог і гірких поразок, ще з перших років «перебудови» 80-х рр. ХХ ст. стало свідченням пробудження суспільства від тривалого сну «безпам'ятства» і історичного нігілізму, прагнення людей до переоцінки цінностей, відновлення багато в чому втрачених зв'язків з віковим досвідом, гуманістичними традиціями і моральними принципами українства. У життєписах діячів минулого сучасний українець шукає духовної опори, необхідної для утвердження його як особистості і громадянина, свідомого будівника своєї долі і долі своєї Батьківщини. Він співвідносить людей минулого з собою. Духовні й інтелектуальні запити сучасних українців спонукують до все нового і нового осмислення, на прикладі життєвого шляху попередніх поколінь, екзистенційної проблеми буття людини в історії своєї країни, її спорідненості з долею свого народу. Для багатьох представників сучасних громадсько-політичних, творчих і ділових еліт ця проблема постає також і як проблема знаходження, розуміння і утвердження самого себе, суспільної значимості своїх дій в органічному зв'язку минулого — сучасного — майбутнього.

На зростання зацікавленості літературою історико-біографічного жанру значний вплив справляє і прагнення до переосмислен-

ня, з вершин вітчизняного і світового досвіду кінця ХХ — початку ХХІ ст.ст., самого феномену України і української національної ідеї в її минулому, сучасному і майбутньому — крізь призму основоположних цінностей українського народу і розмаїте багатоголосся мов і культури етнічних меншин: більш глибокого осягнення місця і ролі України в слов'янському світі і європейському домі.

Те, що впродовж останніх півтора-двох десятиліть в вітчизняній соціогуманітарній науці на зміну «знеосібленому» схематизму прийшов і міцно утвердився погляд на минуле саме через людський його вимір, зокрема крізь призму біографістики, як окремої соціогуманітарної дисципліни, неспростовно свідчить, що він найповніше відповідає духові нашого часу, сповнений тим гуманістичним потенціалом, який нині рішуче затребуваний в науки суспільством. Принципово важливим стало те, що минуле українського народу — в усіх його неоднозначних, з поглядів наших сучасників, вимірах і оцінках, — розкривається дослідниками і публіцистами-біографістами широкому загалу не в вигляді нових схем (далеко не для всіх прийнятних!), а в персоніфікованих вимірах, через долі реальних і дуже різних людей. Тим самим воно стає своєрідним простором для знаходження шляхів до взаємного порозуміння і примирення між представниками дуже відмінних суспільно-політичних поглядів — на ґрунті визнання єдності нашої національної спадщини в усіх її виявах, а отже — реальним національно-консолідуючим чинником.

Нині варто нагадати, що процеси національно-культурного відродження, серед яких чільне місце посідало явище, назване сучасниками «відновленням історичної пам'яті народу», на рубежі 80–90 рр. ХХ ст. чи не в першу чергу знаменувалися поверненням з небуття багатьох тисяч імен співвітчизників — забутих в складних перипетіях ХХ ст., або й ретельно замовчуваних. Газетні й журнальні біографічні розвідки і статті тих років були своєрідним закликком до каяття, відродження морального сумління народу. Біографічний жанр став своєрідною зброєю в боротьбі за національну незалежність, утвердження національної ідеї. Дослідникам ще належить повною мірою оцінити роль і значення біографічних публікацій в суспільно-політичних процесах доби боротьби за здобуття незалежності України, розбудову національної державності.

Сьогодні ж можемо впевнено стверджувати — насамперед завдяки «буму» газетних і журнальних біографічних нарисів, до-

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

кументальних публікацій кінця 80-х першої половини 90-х рр. ХХ ст., здебільшого популярних, далеких від ґрунтовної науковості, романтично забарвлених, вітчизняній історії було повернуто її найважливіший — людський вимір.

У роки незалежності України, особливо десь із середини 90-х рр. ХХ ст. пріоритети вітчизняної біографістики почали поступово змінюватися. На перше місце вийшли завдання осмислення, крізь призму біографій видатних співвітчизників, внеску України в загальнослов'янську, європейську і світову науку і культуру, відстоювання українських пріоритетів, української приналежності багатьох відомих діячів, чий внесок належить історії і культурі кількох народів. По-друге, українським історикам і культурологам, як представникам віднині державницької, політичної нації, належало осмислити як загальнонаціональне надбання спадщину представників всіх племен і народів, суших в українській землі від сивої давнини до сучасності.

У ті роки, попри всі економічні негаразди, перед дослідниками відкрилися значно більш широкі можливості, пов'язані з відсутністю ідеологічних обмежень і відкритістю архівних та книжкових фондів, можливістю вільного спілкування з науковими і культурними центрами української діаспори. Крім того, й сама логіка розгортання наукового пошуку стимулювала швидке зростання й диференціацію типів і жанрів історико-біографічних розробок і публікацій — від стислих газетних і журнальних науково-популярних заміток та статей різного формату до появи численних історико-біографічних збірників й альманахів, регіональних і тематичних біографічних словників і довідників і, нарешті, глибоких монографічних досліджень, присвячених відомим діячам української історії і культури.

Розмаїття історико-біографічних публікацій 90-х рр. ХХ ст., аналіз конкретних зловтнків і недоліків яких не належить до безпосередніх завдань цієї статті, дозволило ввести до наукового обігу багато тисяч нових імен, суттєво розширило уявлення про життєвий і творчий шлях, громадсько-політичну і державну, наукову і культурно-мистецьку діяльність відомих співвітчизників. Водночас, воно сформувало й своєрідну «критичну масу» біографічних матеріалів, наявність якої зробила реальним і життєво необхідним перехід до узагальнення й систематизації біобібліографічних даних і формування фундаментального вітчизняного біографічного зводу.

Завдання це, поза сумнівом, належить до числа найважливі-

ших пріоритетів розвитку науки і культури в Україні. Поряд з національними енциклопедіями, багатотомні біографічні словники, що є свого роду колективним портретом нації в образах її кращих представників, — могутній засіб національного самоствердження, обов'язковий атрибут розвинутої національної науки і культури. У наш час практично всі європейські держави мають національні біографічні багатотомники або продовжують їх видання.

Ідея створення такої фундаментальної біографічної праці і в Україні не є новою. Історія її зародження наприкінці ХІХ ст. та кількох спроб реалізації, що не змогли ствердитися через несприятливі суспільно-політичні обставини, гоніння проти української культури, розпорошеність сил дослідників, досить докладно висвітлена в попередніх випусках «Української біографістики» та окремих працях науковців Інституту біографічних досліджень НБУВ [1]. Серед них особливий інтерес становить новітнє історико-документальне дослідження С. М. Ляшко, присвячене діяльності академічної Постійної комісії зі створення Біографічного словника діячів українського народу і української землі, заснованої в 1918 р. серед перших наукових підрозділів УАН і ліквідованої в 1933 році [2]. Вивчення і публікація документів і матеріалів Комісії дає загальне уявлення про високий в цілому рівень напрацьованих нею науково-методичних засад підготовки словника. Праця С. М. Ляшко, зокрема, поклала край побутуванню історіографічної легенди, присутньої і в ряді попередніх публікацій Інституту біографічних досліджень, — щодо завершення на 1933 рік Комісією УАН-ВУАН роботи над першим томом Біографічного словника, набір якого нібито було знищено пізніше владою, а також щодо сформування Комісією картотеки діячів історії і культури України, яка охоплювала понад 50 тисяч імен. На основі аналізу документальних матеріалів стало зрозумілим, що в умовах крайньої обмеженості сил і постійних гонінь 20-х — початку 30-х рр. ХХ ст. академічній Комісії таку роботу виконати було просто не під силу.

У наступні десятиліття напрацьований біографічною Комісією УАН-ВУАН досвід лише незначною мірою використовувався в процесі підготовки енциклопедичних та словниково-довідкових видань. Однак діапазон персоналій в них був досить жорстко регламентованим ідеологічними критеріями, зокрема — гласними і негласними загальними обмежувальними квотами стосовно подання імен діячів української культури і культури етнічних меншин України — навіть тих, на ком'ю не було

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

тавра «буржвазних націоналістів» і «ворогів народу».

Як наслідок, загальна кількість імен діячів української історії і культури, що входила до різних радянських словниково-енциклопедичних видань, переважно — галузевих (наприклад — з історії, літератури, театрального або образотворчого мистецтва, науки тощо), ледь сягала 8–9 тисяч. Але й ця досить «скромна», за європейськими мірками, для 50-ти мільйонної нації кількість, стала досягненням вже років «перебудови». Злову́та вона була переважно за рахунок введення (або повернення) до широкого науково-інформаційного обігу імен репресованих свого часу партійних і радянських працівників, але аж ніяк не діячів українського культурного, суспільно-політичного, національно-визвольного руху. За таких умов центр історико-біографічних досліджень вже в 20–30-х рр. ХХ ст. відчутно перемістився до Галичини та ближньої до неї Чехії, а згодом — до далеких європейських та американських осередків української діаспори. Але й там, в силу обмеженості можливостей, роботу над фундаментальним національним біографічним зводом не вдалося продовжити.

З висоти сьогодення є цілком очевидним, що реалізація такого масштабного й кропіткого науково-видавничого проекту принципово стала вперше можливою лише в умовах злову́ття Україною державної незалежності. Вона від самого початку могла ґрунтуватися лише на засадах державної підтримки і свободи наукового пошуку, відкритості літературної й архівно-документальної бази, вимагала високого рівня науково-методичного й інформаційно-технічного забезпечення, залучення значних організаційних і фінансових ресурсів.

Ідея відновлення роботи над фундаментальним національним біографічним зводом обговорювалася серед академічної громадськості ще з кінця 80-х — початку 90-х рр. ХХ ст. Крок до її практичної реалізації стало створення в 1993 р. в складі очолюваного д.і.н. Л. А. Дубровіною Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відділу біографічних досліджень під керівництвом В. С. Чишка. У квітні 1994 р. відділ було перетворено на окремий Інститут біографічних досліджень НБУВ.

Новоствореному науковому осередку довелося майже в всьому починати заново, «з чистого аркуша», крок за кроком повторюючи етапи творчого пошуку своїх попередників. Вітчизняний досвід, як і історія створення багатотомних зарубіжних біографічних словників, наприклад, в Росії, в Польщі, свідчать, що навіть за досить

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА. ВИПУСК 3

сприятливих умов, підготовчий етап, на якому здійснюється нагромадження матеріалів, формування баз біобібліографічної інформації, створення реєстрів імен фундаментального біографічного зводу, напрацювання і апробація методичних підходів, згуртування авторських колективів з представників всіх регіонів країни, є особливо складним і тривалим. Інституту біографічних досліджень НБУВ вдалося, в цілому, успішно пройти його завдяки творчому вивченню і адаптації вітчизняного й зарубіжного досвіду словниково-енциклопедичної роботи, впровадженню сучасних комп'ютерних технологій, цілеспрямованому напрацюванню теоретичних і методичних проблем підготовки УБС.

У початкові роки діяльності інституту було розроблено концептуальні засади підготовки багатотомного національного біографічного словника. Вже в 1996 р., в першому випуску «Української біографістики» опубліковано Редакційну інструкцію Українського біографічного словника та методичні рекомендації щодо складання алфавітного словника (реєстрів імен) УБС [3]. Одночасно напрацьовано первісний варіант концепції програмно-комп'ютерного забезпечення підготовки та видання словника.

Вирішальну роль в цьому відіграли теоретичні напрацювання провідних науковців — В. М. Даниленка, В. О. Горбика, Т. В. Квиріленко, С. М. Ляшко, О. М. Яценка, В. О. Шостака, О. А. Брайчевської, В. І. Попика, Н. П. Романової, М. І. Гончаренко та інших, узагальнені і розвинуті директором Інституту біографічних досліджень В. С. Чишком (1951–2003), в монографії «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (К., 1996), що стала основою його докторської дисертації.

За час, що минув, в Базі даних УБС зібрано вже кілька десятків тисяч імен. Завершено підготовку та редактування Реєстрів імен на літери «А» і «Б», першого випуску збірника «Матеріали до Українського біографічного словника» (біографії на літеру «А»). Науковцями інституту написано й опубліковано понад тисячу біографічних статей і нарисів різного формату в збірниках «Українська біографістика» та інших наукових та науково-популярних виданнях, зокрема в підготовлених в рамках національних проектів історико-меморіальних альманахах «Видатні діячі України минулих епох» (К., 2001), історичній частині (два томи) шеститомної «Золотої книги української еліти» (К., 2002), двотомника «Народжені Україною» (К., 2003). Нагромаджений досвід, загалом, робить можливим перехід до безпосередньої реалізації головної мети діяльності Інституту біографічних дослі-

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

джені НБУВ — практичного створення книг фундаментального національного біографічного зводу, який, за попередніми розрахунками (за загальним обсягом Бази даних УБС та результатами відбору з неї імен до Реєстру УБС на літери «А» і «Б») міг би бути тридцяти томним.

У тому, що Україні потрібен біографічний словник саме такої широти охоплення — з кількома десятками тисяч імен — сумнівів немає. Алже сучасній навці, освіті, культурі, численним читачам — шанувальникам історії і дослідникам-професіоналам необхідний принципово інший, ніж раніше, рівень біобібліографічної інформації. На часі створення масштабного науково-інформаційного ресурсу: зібраних воедино, точних, наукових даних вже не про тисячу, а кілька десятків тисяч відомих співвітчизників. Алже біографії найбільш відомих наших співвітчизників — від кількох сот до майже тисячі (як у двотомнику «Народжені Україною») вже публікувалися в різних виданнях. Стислі довідники — до п'яти-шести тисяч імен (на зразок відомого енциклопедичного довідника «Митці України» (К., 1992) та наступних його перевидань) в Україні теж є.

Ми глибоко переконані, що нині штучно звужувати завдання підготовки УБС, обмежуватися трьох-п'яти томним словником вже немає жодного сенсу: він не виконає свого актуального наукового завдання — оприлюднити, ввести до наукового обігу точну інформацію про якомога більшу кількість співвітчизників, стане від початку застарілим.

У той же час є ряд чинників, які спонукують принаймні кілька наступних років не поспішати з початком практичної підготовки перших томів багатотомного Українського біографічного словника. Справа не лише в тому, що такий великий науково-видавничий проект потребує багатомільйонних видатків, а отже, може бути реалізований лише на основі спеціального урядового рішення. Його виконання, безумовно, вимагатиме залучення до роботи, на договірних засадах, великого колективу науковців з усіх регіонів України, а також з осередків української діаспори.

Насамперед, на нинішньому етапі розвитку біографічних досліджень ще немає впевненості, що робота над черговими томами не почне «пробуксовувати» вже на перших літерах абетки, віддаляючи тим самим публікацію біографій на середні і прикінцеві літери на довгі роки (якщо не на десятки років), переносючи на невизначений час доступ читачів до такої необхідної їм інформації. Прикладів тому чимало і в справі підго-

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА. ВИПУСК 3

товки вітчизняних енциклопедичних видань, і в зарубіжній практиці. Польський біографічний словник виходить друком з 1935 року (а робота над ним почалася десятиліттями раніше) і до нашого часу перспектив завершення його поки що не видно. У Росії завдання створення нового біографічного багатотомника, наскільки можна зрозуміти, по суті, зняте з порядку денного: натомість користуються словником, побудованим на основі біографічних статей Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона та теж істотно застарілим Російським біографічним словником, підготовленим до 1917 року.

Проблема, насамперед, полягає в тому, що в Україні величезна кількість імен вітчизняних діячів, особливо — представників національно-культурного та національно-визвольного руху, активних учасників українських громадсько-політичних організацій та політичних партій, репресованих в 20–50-х рр. ХХ ст. літераторів, освітян, діячів культури і науки повноцінно почала вводитися до наукового обігу лише в роки незалежності України.

Аналіз динаміки публікацій нових біографічних досліджень різного жанру, пошукової роботи, що здійснюється спеціалістами і аматорами біографічної справи в центрі і, особливо, в регіонах, свідчить, що сам процес виявлення в вітчизняному минулому все нових і нових імен, які заслуговують на висвітлення в загальнонаціональному біографічному зводі, не кажучи вже про більш ретельне опрацювання і публікацію біографічних матеріалів, є далеким від завершення. Він буде з такою ж інтенсивністю продовжуватися ще досить тривалий час. Особливо симптоматичною в цьому плані є поява впродовж останніх років найрізноманітніших регіональних та тематичних біографічних словників, довідників, збірників, альманахів.

Зрозуміло, що на такому етапі розгорнути практичну підготовку перших томів багатотомного абеткового Українського біографічного словника не можна. Оскільки, розпочавшись, редакційна робота мусить підпорядковуватися певному графіку, мало, в її нинішніх реаліях сполучному з оперативним реагуванням на появу в науковому обігу все нових і нових імен та біографічних публікацій. Через це кожний черговий абетковий том УБС буде приречений на очах застарівати — як в плані реєстру імен, так і, не меншою мірою, біобібліографії.

З огляду на ці реалії, ідея негайного створення багатотомного Українського біографічного словника, проголошена на зорі незалежності України, була актуальною, патріотичною, але трохи

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

передчасною, такою, що значною мірою суперечила внутрішній логіці і природній динаміці розвитку науково-дослідного процесу. Ця логіка підказує, що треба рухатись послідовно від перших знахідок і згадок — до хоча б стислих, фрагментарних біографічних розвідок, публікацій, від коротких статей до ґрунтовних нарисів, а інколи — й спеціальних монографій, коли йдеться про визначні постаті нашої історії і культури, належним чином не висвітлені й не поціновані, а вже потім — до фундаментального національного біобібліографічного зводу, а не навпаки. Власне, через порушення цієї послідовності робота над УБС певною мірою і загальмувалася.

На нашу думку, за таких умов оптимальним рішенням проблеми має бути перенесення центру ваги, принаймні на найближчі роки, на формування і публікацію, оприлюднення матеріалів до Українського біографічного словника на електронних носіях. Власне, створення електронного варіанту УБС — Українського біографічного архіву, паралельно з традиційним книжковим, розглядалося як можлива перспектива від самого початку діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ, хоча можливості і значення його дещо недооцінювалися. Розвиток інформаційних технологій і ресурсів у світі, стрімке розширення в Україні мережі користувачів електронних засобів інформації ставить нині питання про можливість і необхідність створення в Україні вже протягом найближчих років масштабного національного електронного науково-інформаційного біобібліографічного ресурсу. За своїм характером і широкими можливостями він, безумовно, значно більше, ніж традиційний книжковий словник, відповідатиме сучасним інформаційним потребам освіти, науки і культури. Електронний біобібліографічний ресурс, у свою чергу, забезпечить підтримку робіт з формування та видання книжкового багатотомного національного біографічного словника, як традиційного за своєю формою, репрезентативного, а тому — абсолютно обов'язкового видання, яке мусить мати кожна незалежна держава.

Слід враховувати, що процес формування національних електронних загальнодоступних науково-інформаційних біобібліографічних ресурсів у багатьох зарубіжних країнах (наприклад — Німеччині, Росії) вже стрімко розвивається. Є всі підстави стверджувати, що перехід до них, як до основного джерела біобібліографічної інформації — тепер лише справа часу.

Очевидні переваги українського електронного біобібліографічного словника полягатимуть не лише у його відносній

дешевизні і доступності для користувачів, а насамперед у можливості постійного поповнення й уточнення матеріалів (і бібліографії), причому одночасно на всі літери абетки, а також у постійному створенні оновлюваних, розширених версій. Такий біобібліографічний словник буде живим, рухливим. Це дасть можливість оперативно враховувати нові здобутки вітчизняної біографістики як галузі, яка переживає в Україні досить бурхливу стадію розвитку. Підготовлені і систематизовані за методичними вимогами УБС матеріали на середні і прикінцеві літери абетки не будуть роками лежати мертвим капіталом, а швидко ставатимуть надбанням широкого загалу.

Передбачається, що електронний УБС являтиме собою не просту механічну суму підготовлених для його книжкового варіанту біографічних статей, а стане структурованим ресурсом інформації. Він має об'єднати реєстр імен, короткі біографічні довідки з основною бібліографією та даними про архівні джерела (близько 2000–3000 знаків), великі (повноформатні) біографічні статті, підготовлені спеціально для книжкового УБС відповідно до вимог Редакційної інструкції словника.

Крім того, він може мати цілу систему додатків — залежно від значимості історичної особи й сфери її діяльності, наявності матеріалів: іконографію, розширену бібліографію, генеалогічні таблиці; джерелознавчі коментарі (зокрема щодо спірних дат життя і діяльності особи, дискусійних моментів біографій); різні документи: тексти додаткових біографічних статей і матеріалів, щодо яких є дозвіл їх авторів або власників на розміщення в електронному УБС; посилання на інші сайти; архів даних про вітчизняних дослідників-біографістів.

Теоретично, в додатках можуть бути оприлюднені й численні фото-, відео-, аудіо матеріали, але зрозуміло, що на першому етапі це стосуватиметься насамперед найбільш важливих постатей української історії та культури. Версія УБС, яку буде розміщено в мережі Інтернет, обов'язково повинна мати форум — для обміну досвідом, фахового обговорення матеріалів, оперативного внесення спеціалістами пропозицій щодо уточнення біографічних даних.

Варто подумати й над тим, чи не слід було б подати в окремому розділі електронного УБС біографії наших видатних сучасників: насамперед, найбільш відомих видатних діячів науки і культури, написані за тими ж методичними принципами, а також додатки до них (наприклад — автобіографії, спогади, фото- і

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

фоно-, аудіо матеріали). Потреба в цьому є, оскільки на сучасних українських та зарубіжних Інтернет-сайтах представлені нині переважно лише представники політичної і ділової еліти.

Нарешті, принципово важливим завданням є створення в електронному УБС ефективної системи навігації: пошуку, оперування, систематизації матеріалів за хронологічними, територіальними, етнічними, політичними, культурно-мистецькими та іншими критеріями, сферами діяльності тощо. Необхідною є система, що дозволить користувачам оперувати даними УБС в історико-соціологічному, культурологічному та інших розрізах, даватиме завдяки цьому приріст знань в відповідних галузях.

Отже, йдеться про створення інноваційного науково-інформаційного продукту — наукоємного, суспільно значущого, а разом з тим і конкурентоздатного на ринку наукової продукції в Україні та за її межами. Причому ця проблема конкурентоспроможності має не лише економічні і технічні, але й певні національні, політичні аспекти.

Справа полягає насамперед в тому, що за відсутності в Україні власного електронного біобібліографічного науково-інформаційного ресурсу вітчизняні і зарубіжні користувачі змушені звертатися за інформацією здебільшого до російських електронних словників і енциклопедій. За нашими підрахунками, не менше чверті матеріалів, виставлених на різноманітних російських біографічних і генеалогічних сайтах (а їх вже в Росії чимало), стосуються етнічних українців, вихідців з України, або осіб, так чи інакше пов'язаних з Україною. Проте зрозуміло, що наші співвітчизники представлені на них в контексті російської історії та культури. Це створює в українських і зарубіжних читачів досить викривлене уявлення про них, в цілому працює проти іміджу України й мусить спонукувати до активних наступальних дій в конкурентній боротьбі в науково-інформаційному просторі.

Теоретичні, методичні і прикладні напрацювання Інституту біографічних досліджень НБУВ дозволяють успішно вирішити окреслені вище завдання. Так, сама схема побудови службової електронної бази даних інституту передбачала можливість швидкого розгортання її в доступний користувачам електронний інформаційний ресурс. У ній накопичено також великий бібліографічний ресурс, дані про дослідників-біографістів. Електронний варіант УБС передбачається розгорнути на створюваному Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського ін-

формаційному порталі «Академічна наука України».

Нині Інститутом біографічних досліджень НБУВ завершено редактування Реєстру імен УБС на літери «А» (понад 1 тис. імен) і «Б» (понад 2 тис. імен), який направляється в наукові установи, провідні архіви і бібліотеки, відомим дослідникам-біографістам для широкої фахової апробації, доповнення і уточнення, а також визначення реальних можливостей залучення місцевих дослідників до написання біографічних статей та опрацювання долатків до них. Підготовлено також перший випуск збірника «Матеріали до Українського біографічного словника», який більш ніж 350-ма вмішеними в ньому короткими біографічними довідками на третині розкриває зміст Реєстру імен на «А», причому переважно за рахунок імен мало відомих діячів. Статті цього збірника разом з біографіями, вмішеними в випусках «Української біографістики» мають стати методичним і практичним орієнтиром для авторів-учасників реалізації проекту створення електронного «Українського біографічного архіву».

Існує об'єктивна потреба в об'єднанні, для створення масштабного Українського біографічного словника, зусиль вчених і дослідників з усієї України та зарубіжжя. Насамперед тому, що діяльність більшості осіб, чий імена мають увійти до УБС, пов'язана з регіонами. Матеріали про них зберігаються переважно в місцевих архівах, музеях, бібліотеках. Дослідження наукових колективів та окремих місцевих аматорів-біографістів і краєзнавців публікуються нині переважно в малодоступних виданнях, інформація про які в межах усієї України майже не поширюється.

Створення Українського біографічного словника, насамперед у вигляді загальнонаціонального електронного науково-інформаційного біобібліографічного ресурсу — «Українського біографічного архіву», дасть змогу об'єднати розпорошені нині матеріали, вперше представити громадськості в усій повноті результати наукових напрацювань у галузі вітчизняної біографістики.

Впевнені, що формування електронного «Українського біографічного архіву» вже найближчим часом стане помітним внеском у справу забезпечення зростаючих інформаційних потреб науки, освіти і культури.

1. Брайчевська О. А., Ляшко С. М., Чишко В. С. Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець Х—початок ХХ ст.). // Українська біографістика. Зб. навк.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

праць. Вип. 1. — К., 1996. — С. 29–44; Ляшко С. М., Чишко В. С. З історії гуртка В. Б. Антоновича по вкладанню Українського біографічного словника. // Українська біографістика. Зб. навк. праць. Вип. 2. — К., 1999. — С. 262–366.

2. Постійна комісія УАН-ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. 1918–1933. Документи. Матеріали. Дослідження. / Автор-упор. С. М. Ляшко. — К., НБУВ, 2003. — 688 с.

3. Алфавітний словник Українського біографічного словника. // Українська біографістика. Зб. навк. праць. Вип. 1. — К., 1996. — С. 45–49; Редакційна інструкція Українського біографічного словника. // Там само. — С. 50–58.

С. М. Ляшко

СТРУКТУРА ДЕФІНІЦІЇ У БІОГРАФІСТИЦІ

«Чим змістовніша річ, яка підлягає визначенню, тобто чим більше своїх якостей вона репрезентує розгляди, тим більше відрізняються дефініції, які їй надаються. Так, наприклад, існує безліч дефініцій життя, держави тощо. Геометрії, навпаки, легко надавати дефініції, томи що її предмет, простір, дуже абстрактний».

Дефініція (лат. *definitio*) — коротке визначення якогось поняття, яке відображає істотні ознаки предмета чи явища [1] — є ключовим елементом структури наукового апарату конкретних галузей знання і являє собою семантичне ядро пояснення явищ світобудови, природи, соціуму тощо. Методологія і методика наукового дослідження в їх загальному вигляді передбачають, що формування дефініції є важливим етапом ряду інтелектуальних операцій пізнання, зокрема створення корпусу наукових фактів та їх дослідження за допомогою методів конкретних галузей науки.

У своїй праці ми хотіли б накреслити шляхи розв'язання конкретного завдання біографістики як спеціальної історичної дисципліни [2] — визначити методичні підходи до формування структури дефініції біографічної статті в енциклопедичних та довідникових виданнях.

У різних галузях знань методика та закономірності утворення дефініції неоднакові. Найбільш однозначні, точні визна-